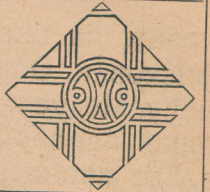

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНЕ СВЕСКЕ СТАЈУ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА --- СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. ---

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912.

ПРЕД ТАРАБОШЕМ

Чешке „Lidove Noviny“ доносе од свога дописника из Муричана занимљив допис, из којег својим читаоцима саопштавамо ово:

Српска армада изазива дивљење својом дисциплином, а црногорска је војска фамилијарна и патријархална Бригадира Ђеш једва разазнати од простог војника; не само по спољашности него и по другом. Неколико пута сам био сведок, како се војник тика са командиром.

Сваки се дан враћа много Црногораца из иностранства, понајвише из Америке. Већина их је оставила своје породице и добро место, и жртвовала више стотина круна за пут, који је и по тридесетак дана трајао. Сви хоће, остану ли живи — „ако бог да“ — да се врате у Америку, не мислећи дакле, кад се отаџбина повећа, да траже лакши живот.

Сиромашна Црна Гора није могла до сад цео народ војнички извећбати, али су ти недостаци стоструко замењени другим драгоценим особинама: храброшћу, одлучношћу и беспри-

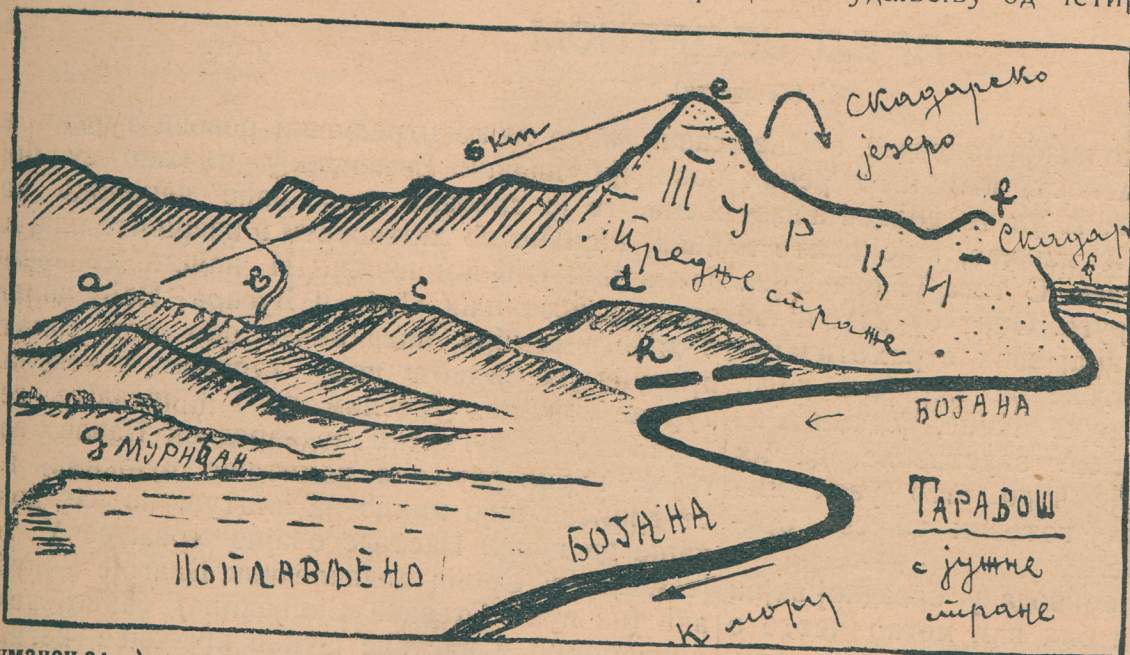
мерним пожртвовањем целог народа. Без поговора се гази по води и по блату, лежи се на зими и на киши под ведрим небом, а ако није на време дошао провијант, мирно се трпи глад. Само се говори о јуришу на Тарабош, или како га они зову Торомбош, и о освојењу Скадра. Не могу то никако да дочекају, а пад Скадра би сматрали као награду за досадашње ратне тешкоће.

Тарабош је у истину тврд орах. Тарабошем се назива горски хрбат, који се повлачи у скоро целу југозападну дужину Скадарскога језера, завршујући се на концу у т. зв. главицу. Највише је место тога погорја Велики Тарабош, који се над Скадром, одељеним од њега Бојаном, надвио као сура орлушина.

Између Муричана и Тарабоша су три узвишења, на којима су црногорски топови. Удаљени су од турских позиција 4—6 километара. Има 7 батерија по 4 топа. Црногорци се надчовечанским напорима труде, да топове извуку и на хрбат Тарабоша.

Утврђења су Тарабошка закопана у земљи, и на удаљењу од четири километра ни догледом се не виде. Под

утврђењима се простим оком виде у три реда дубоки ровови и висока ограда од жице. Под њима су предње страже турске и црногорске. Црногорске војске према Тарабошу има 11 батаљона, око 8000 војника. Остала је црногорска војска размештена северно, источно и југоисточно од Скадра, који је по паду Љеша и Сан Џовани ди Медиа, потпуно одсечен. У приставу Медиа укотвљен је аустријски пароброд, који је носио за Скадар муницију и

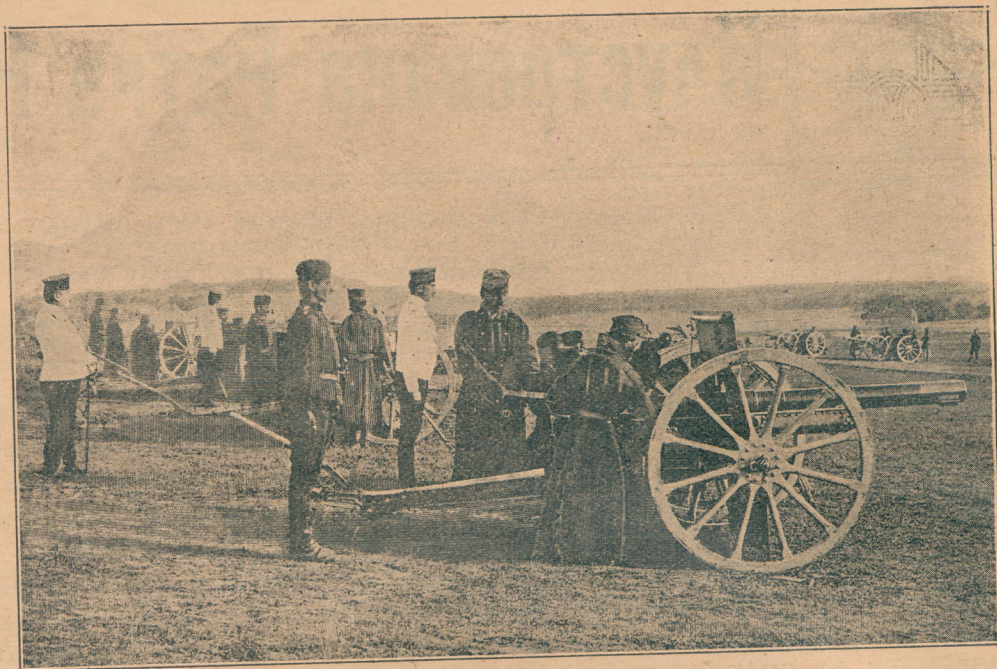

Тумачење: а) девет даљнобојних топова, б) пут, којим су 4. децембра вучени црногорски топови на хрбат Тарабоша, в) два дољнобојна топа, д) четири хаубице, е) т. зв. Велики Тарабош, главна тврђава, потпуно укопана, около, све до главице, ф) опкољена жицом, г) Муричани, главни стан генерала Мартиновића, и) црногорска пешадија.

храну, па био ухваћен и конфискован. Обалску службу између Медуге и Скадра врши велики пароброд, који је грчка влада министру рата Мартиновићу ставила на расположење.

Бојана, истичући из Скадарског Језера, брзо тече к мору. После последњих киша разлила се, па је све поплавила. До Муричана се сувим не може ни са које стране; треба често пута ићи до појаса у води и по глибу. Прошао сам тит какачким крајем од Љеша до Бара. Крај, који би могао бити најплоднији на свету, потпуно је запуштен. По пољанама су шипци и трње, само по негде видиш мало кукуруза и дувана. Куће су од камена и иловаче бедно сазидане, стаје су од рогоза и кукурузовине. Цео крај и људи чине утисак, као да смо у најтамнијој Африци. Никада Албанце нисам тако замишљао, јер нисам ни слутио, да у Европи још живе дивља племена. Него сам био изненађен, како су Качаци красна раса. Људи су високи, јуначког држања, правилних црта, крупних очију, праве лепотије. Жене пак нису лепе.

Муричан је село од неколико какачких кућа. У приземљу су кућа, стаје, које су прљаве; на првome су спрату мале просторије за становање, прљаве, без намештаја и без пећи. На

Српека артиљерија

стреји има два три отвора, кроз које пролази дим од ватре, која се у кући на ватришту од иловаче ложи. У такој кући станује и министар рата.

Данас је 21. нов. (4. дец.) прегледао баталјон добровољаца књаз Мирко. Тешио их је: Знам, да сте нестрпљиви због општег напада пешачке војске. Али Господар рачуна, рачуна, па излази, да би му погинуло 10.000 тисућа најбољих соколова. Ми нисмо као Русија, којој толики губитак не би шкодио. И тако Господар чека, да на други начин добије Тарабош и Скадар.

Така вам је психологија опсадне војске. Монотонија, силна опасност, као што рекох карактеристике су њене. А уз то долази и ваздан других тешкоћа и невоља, које прате и пољску војну, али не увек. С тога је ова војна много тежа од сваке друге. Опет су зато наше трупе чиле и свеже и крај свих страхота и невоља ратних орне и готове за херојска дела. Рекао сам вам, да се трупе наше, једном кад пођу на јуриш, не би саме зауставиле, да их команда не задржи. Није чудо што увек има људи, колико их хоћете, готових за све бразуре и за све авантуре.

Таквих херојских епизода у опсадној војни има много и увек. И ја бих вам могао често о томе писати, кад и то не би биле обичне ствари. Али када је већ реч и о њима, вреди да вам испричам једну од њих на крају овога писма. Командант северног сактора нашег хтео је да

сазна, како леже стрелачки ровови турски на позицији Чифлик Емекцикју и како су брањени, те је требало да се нађе неколико војника, који ће се жртвовати и извршити овај задатак или јуначки пасти. И нашло се одмах око двадесет њих Срба и Бугара. Ноћу између 8. и 9. новембра, пред зору, око пет сахати, привуку се једном рову турском и изненаде турске војнике. „Теслим ол“ („предајте се“) — викну им бугарски поднаредник Павле Георгијев. Турци збуњени похиташе пушкама, али се времена није имало за плотун, но се дочекаше за гушу. Настаде очајно хрвање. У том је моменту Србин поднаредник Благоје Голубовић (из пука Стевана Синђелића) бацио неколико бомби и настаде јаук и крклање изгинулих Турака. То је ваљда учинило, те сви нису изгинули. Наш поднаредник Голубовић покуша из рова, који је дубок скоро два метра, да из-

ПРЕД ЈЕДРЕНОМ

(Свршетак).

вуче једног турског војника, који се очајно држао за зидове рова а био је необично крупан и тежак. Пуцњава бомби и лом у турском редуту разуме се, да су друге редуте турске изазвали да прискоче у помоћ својима.

И тако се на тих двадесет јунака отвори права борба из свију редута турских на Чифлих Екмекцију и тешка артиљерија са фора Шајтан Тарла. Разуме се да тој сили нису могли одолети тих двадесет наших јунака и да су се морали повући. Од њих је седморица рањено, али је интересантно, да они који су се највише излагали, нису међу њима — и Павле Георгијев и Благоје Голубовић. Обојица су награђени чином наредничким и обојица су

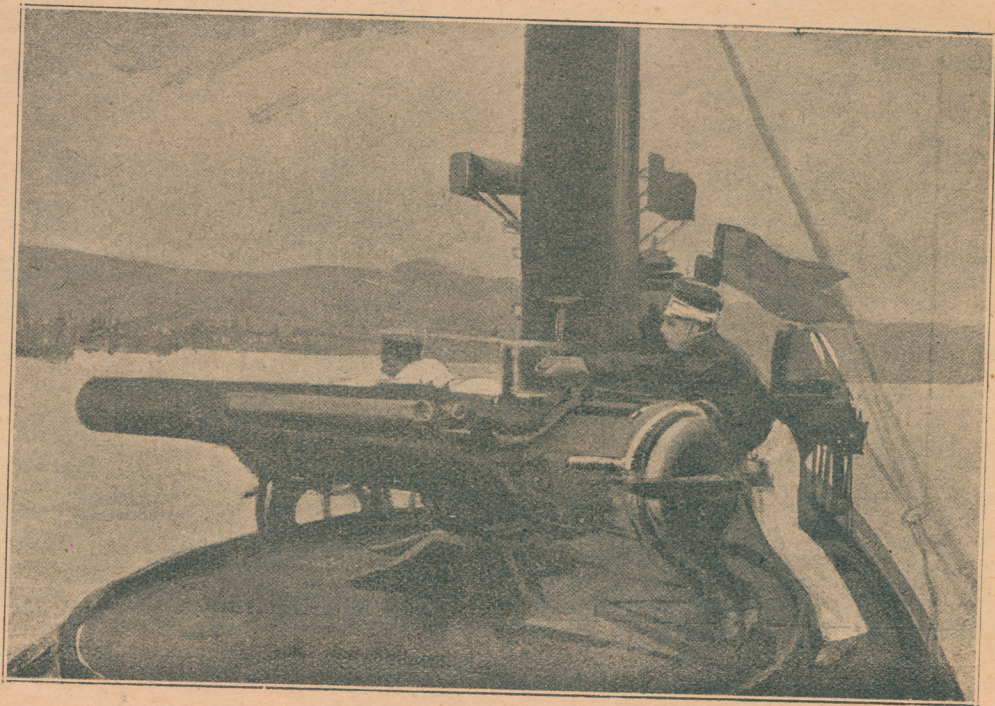
добили по 250 дин. Од наших су се том приликом одликовали: Михаило Јовић из Секурича, среза левачког, Сава Николић из Бенице, среза беличког, Драгомир Танацковић из Бунара, среза беличког, Цветко Вељковић из Ланишта среза беличког, Вукосав Марковић из Рабеновца, среза левачког, Божин Јовановић из Велике Дренове, среза трстеничког, и Јосиф Радивојевић из Буковца, среза деспотовачког.

Вреди забележити имена ових јунака.

Они су извршили што је мислио наш командант — ми смо сазнали што смо хтели.

✠ Писмо из Враће ✠

Воз из Београда у Враће полази само једном на дан: у вече у 6 сати. Сви купеји су дупком пуни. Карте се више не издавају. Мора човек ући и, целе ноћи, подлећи глоби. Са мном путују трговци из унутрашности и два занимљива мужа. Један апотекар из Скопља и један професор скопске српске велике гимназије, сада резервни подфицир. Сви су раздрагани и живо претресају нове победе српске војске. Трговци већ стварају планове, како да се ново остваре крајеви скопчају трговачки и финансијски са Србијом, и запиткују Скопљаке о вредним, чаршијским и банкарским приликама у Скопљу. Они хвале нарочито косовску равницу, на којој је и пшеница и кукуруз бољи од моравског. »То ће бити наш Банат! А има ли парних млинова?« »Нема. Поточаре. Али ће се већ то све удезити. Само треба да наши вредни људи и капиталисте пожуру, јер ће нагрнути странци. Особито Чеси, који

Грчка торпедњача

* * *
Завршујући ово писмо и журећи се за пошту, чујем страховиту канонаду, која значи да се озбиљан бој заметнуо. Грми, тутњи, севају стотину муња, разлежу се пуцњи, тресу се куће и прозори у Мустафа паши, која је сва на ногама. Вероватно да би то био један од најкрвавијих окршаја, — да нам не стиже депеша из Лозенграда од Врховне команде да је примирје закључено и да прекидамо бој. Колико је жртва пало — сазнаћемо тек кроз дан два.

Српски официри и војници

имају добар економски нос. Особито бити први, који ће можда и пре наших Далматинаца иззелити луке.

Бугарске предње страже пред Једренима

„Али, господе, — вели професор из Скопља, — да видите само, какво грожђе зре у Скопљу! Вино као најбоље талијанско. И ту треба да се наши виноградарци авгажују; наравно, ту је потребна велика акционарска акција.“

Од Банки су најјаче, грчке. А има и отоманска и бугарашка. Но чим наша „Народна“ с другим осује филијалке, и ту ће наше водство остати небеспориво. Што се пак тиче националног расположења, зна се, да су Бугарашки већином српског порекла, који славе Крсно Име, и који су домљени старијом бугарском, агилном и новчаном пропагандом. Они ће листом, чим власт пређе у српске руке, прионати уз нашу народну и државну мисао. А Грци нису били опасни ни у Војводини, где није власт била у српским рукама. Они ће се временом асимиловати.

Ода свуд стижу гласови, како одушевљено дочекује хришћански народ српску ослободилачку војску. Јер турски, а највише арнаутски зулуми су били већ неиздрживи. Они су при напуштању Куманова учинили ужасан покољ међу онашњим Србима. Човек се мора чудити оноликој смелости тог народа, да нису хтели напустити град ни на позив српских емисара. Хтели су дочекати српску војску, поздравити дан ускршња. Исто су тако начели српске домове и у Скопљу. Сиромаш професор Илић, који је лане био са својим ђацима у Н. Саду, оставио је жену и децу и сад враћајући се стрепи, да не наиђе на згариште свог огњишта. Али тај страх му узмиче пред, вели, још несхватљивом радошћу, да ће у Скопљу место турских заштија и хуљумата наћи после две

недеље српску полицију и српске власти.

На возу путују неки официри и редови, цивили с војничким и полицијским качкетима и све се то згурало у један купе. Не пита се за карте, ни за класе, ни за „ранг“, све то једно другом братски — љубазно уступа места, распитује се и рођака. Редови (прости војници) су поносни на своје сфисире, замерају им само сувишну храброст, а сфисире исто тако својим војницима.

Познајем добро овај пут. Лепу Мораву и њену долину, која личи на Крањску, без силних распећа и капеља. Ниве су све обрађене и шљивици. Летина скинута, тежачке брига збринуте. Свако радо врши општу дужност, пошто је своју личну свршио. Један сељак с осмехом прича, да су му однели у логор три сина, сва три коња и сва четири вола. »Бог зна, хоћу ли их икада опет видети.« И задовољно се смеши.

Ниш је сада прави ратни логор. Ведар је дан и кроз танку маглицу се пуше на раскршћима и пред мостовима ватре код свежих колиба, пред којима озбиљно корачају бркати сељаци трећег позива с кокинкама пушкама дугих бајонета. Брзометке су однели први и други позив. Пред огромним касарнама беле се шатори, у гради мучу волови, а тешка кола шкрипе под теретом провијанта. У граду има до подруг хиљада рањеника и преко хиљаде заробљеника Арнаута и Турака. Један заробљени Арнаутин сфисир, кад му је дежурни сфисир хтео да пружи руку, од гризао је овом прст. Али се ипак с њиме поступа човечно.

Међу српским војницима у жућ-

кастим шињелима види се многи у плавкасто-сивим. То су турски шињели. Заплењено је стотине вагона таквих. А турске муниције небројено. Само је ова скоро неупотребива. Тако су Турцима, чије се комисије све подмићују, лиферанти подвалили!

Из Ниша се још не носи преко границе војсци провијант. Она се храни у изобиљу са заплењеним турским месом и хлебом. Иначе је Србија пуна меса и брашна, тако, да јелоније ништа скочило. Зато су и могли Србијанци послати у Бугарску 80 вагона пексимита и конзерва и 50.000 шињела, крагујевачка фабрика већ три месеца израђује за Бугаре муницију.

По Врању, Борином белом Врању које је пуно сунца и лежи у венцу мрких планина на плато-у, врве војници и страни дописници с тробојком око рукава. Краљ је одсео у једној лепој и новој приземној грађанској кући, на чијем се крову весело, победно лепрша тробојка с белим орлом, а пред којом крај дворског аутомобила корача стража.

Пресбиро је у првостепеном суду. Против Пресбира било је до сад притужаба, што касни с извештајима, што су му ови веома мршави. Али Пресбиро није криз. Строга војничка дисциплина ерпског штаба и генерала и подлеже таштини. Зато подробности о биткама, које задивљују јунаштво свих и појединих, тек сада почињу излазити на јавност.

По улицама се виђају често турски војници, како слободно и весело шетају с нашима. Само без фесова, са српским шајкачама. То су заробљени Грци, Срби и Бугари, којима се веселе, да робују браћи, што ће и

за који дан пустити кућама, чим о-
чисте земљу од некрета.

Кумановска је битка — сада са-
знајем у штабу — била велика и од-
судна битка, она, коју смо сви ми
чекали. Сви су досадашњи податци о
њој погрешни. Учествовало је у њој
80.000 Турака сем Арнаута. И 18 и
7. српски пук је десеткован зато, што
је на ту турску војску навалило само
12.000 Срба, мислећи да Турака нема
више од 20.000. Ту су иројски српски
пукови јуришали трипут, иако су убр-
зо приметили турску надмоћ. Али ни-
су хтели да напусте положаје, док се
топови не изнесу, и док остала војска
не наступи. С топовима је ишло теш-
ко. Киша је пљуштала већ неколико
дана и пут је био склизав, да коњи
нису могли маћи топове јер су се
точкови окретали на месту. Тада је
прискочила војска, и момчад је у
плотуну на раменима и грудима гу-
рајући извукла батерије. Наши су већ
пливали у својој крви, када грунуше
први шрапнели, који су пробијали
праве сокаке међу силним Турцима.
У том је стигао и сам престолона-
следник и јурнуо на непријатеља, ко-
ји се дао у безумно бегство. Остави-
ли су све топове, сву муницију и
провијант, чак је један паша заборавио
и свилене шалваре своје хануме у
раскошном шатору.

Турака је морало пасти до 20.000,
јер их ни сад још нису могли пре-
турити, да испод њих вађу све срп-
ске лешеве. Кумановско је, веле, бо-
јиште ужасно. Још леже једно на
другим трупови људи и коња. Арна-
ути су тако обесни, да рањавају но-
жевима лечнике, док их превијају!
Зато и њихово заробљенике морају да

Група српских официра

везују једног за другог. Иначе им је
страх ушао после ове битке у кости,
те беже безобзирце.

Велико српско срце је избило и
сад упркос грдних турских и арна-
утских зулума. Много Срби Куманов-
ци скривају и против заповести Ар-
банасе у својим подрумима.

У Нишу је заробљена и једна као
пантерка лепа крволочна Арнаутка
због шпијонаже.

Ноћас у 2 с. идемо сви у Скопље.

„Браник“.

Вељко Петровић.

Хасан Риза беј

— Командант опседнутог Скадра. —

Један немачки новинар доноси о-
ву карактеристичну скицу о коман-
данту опседнутог Скадра:

Хасан Риза беј је човек малог
раста, са кривим ногама, са главом
погнутом напред као код *крволочне*
животиње, која се спрема да скочи,
са кукастим носом, који изгледа као
да је носна кост једним ударом прело-
мљена, са јако испупченим јабучним
костима — прави *черкески ши*. Место
прописане официрске капе, Хасан Риза
носи велику чураву черкеску капу на
глави, која више личи на четку за чиш-
ћење топовских цеви, него ли на шу-
бару.

Хасан Риза је дуго година био у
Немачкој са службом и говори врло
добро немачки. У разговору је увек
отворен.

Хришћане и консуле мрзи, не из
националног шовинизма, као многи
његови војнички другови, већ их мрзи
као војник; Хришћани су за њега су-
вишни људи, који не могу бити узе-
ти у војску и који из заседе пуцају
на „његове људе“; консуле мрзи, јер му
они нису дозволили да сравни са зем-
љом сва села, из којих је пуцано на
његове људе.

Тиме је обележена његова најгла-
внија мана: он нема ни најмањег поли-
тичког разумевања за положај раје у
Турској, и оно му доиста не би ни тре-
бало, да га Младотурци нису поста-
вили за валију на коме, је месту за
неколико месеца успео да од неза-
довољних католичких Арнаута начини
непријатеље Турској.

Призор из Старе Србије

Као војник он је учинио врло много: од једне готово пропале банде он је са скадарском дивизијом створио прилично дисциплиновану, добро одевену и добро снабвену трупу. Тај на његова успеха лежи највећим делом у њему саме: апсолутно некористолубив — тако он није напустио војску, иако је од куће милионар, као што су то учинили многи његови имућни другови, када је при ревизији рангова деградован од генерала за пуковника — Хасан Риза је гвозденим метлом очистио војну администрацију; спрема за случај нужде код њега није стојала, као на осталим местима, само на папиру, већ је све било у магацину, кад је дошло до рата.

Цела одбрана Скадра данас почива на њему. Хасан Риза има да се бори са великим тешкоћама код својих трупа, које су малаксале и са незадовољством становништва, које је у страху за своју варош. Турци не знају за историску захвалност, они ће заборавити и Хасан Ризу, али ће Црногорци, који су по природи не само јуначни, већ и витешки народ, доцније уз гусле певати о храброме паши, кога су морали савладати пре, него што су ушли у Скадар.

Српска војска на Косову.

Куршумлија, 12. (26.) окт., 12 с 10 м.

Јуче после подне у 4 сата српска трећа армија заузела Приштину, престоницу Стевана Немања и краља Милутина.

Јутрос је главни командант генерал Јанковић ушао са својим штабом у Приштину. Пре тога је на месту, где погибе цар Лазар и косовски јунаци, где је и Муратов гроб, одслужена служба, помен. Том приликом је врховни командант изрекао неколико пригодних речи. То је прва српска служба од векова на оном месту.

За тим је командант са штабом ушао у Приштину. Срби становници дочекали су га са силним одушевљењем. Пред њега су изишле и муслиманске власти, које су изјавиле своју покорност. Командант је одговорио муслиманима, да ће сви, који буду признавали власт српскога краља, бити једнаки у свему, без разлике вере и народности.

Арнаути, који су се борили против српске војске, предају оружје. Јуче је текла борба кроз цео теседолски кланац до пред Приштину.

Ја сам стигао у Приштину око 4 сата после подне, на аутомобилу преко Преполца, одакле почиње новоослобођена Србија. То је можда први аутомобил, који је прешао Косовом, јер смо морали од Бање до Преполца.

Сељаци из околине Скопља

лачких Стрмени да одвучемо аутомобил воловима.

Дуж целе пруге види се превејалишта. Српски војници воде заробљене Арнаути. Рањени коњи трче пољем. Инжињерске трупе граде порушене мостове. Успостављајући телефонску везу са Приштином. У кланцима проширују путеви. Већ тога дана до вечера успостављена је веза са Приштином.

Свуда око горе села. У неким воденицама затворили се поједини Арнаути. Прешли смо Лаб и напили се студене воде на Обилићевом Извору. Гледасмо десно цркву Самодаржу, Муратов Гроб, Газиместан, гробове српских и турских барјактара.

На улазу у Косово наилазисмо Србе становнике, како плачу од одушевљења. Од када је Србија мобилисала, Арнаути су се бојали да их дирају.

Одушевљење српске војске не може се описати. Певају. Музика и трубе свирају.

У овај мах сви смо занети највећим миљем. Српска победа на Косову зајемчава потпуно ослобођења наше. Нема те силе, која ће више моћи потиснути Србина са Косово.

Јаша Томић.

Престоница Краљевића Марка

Прилеп, који се данас, освојен, налази у краљевини Србији, једна је од већих вароши у Старој Србији. Рачуна се, да има око 15.000 становника, од којих су скоро 11.000 Срби православни, око 3000 Мухамеданци, а ово остало Цинцари и Цигани. Иначе Прилеп изгледа много већи него што је, и то долази отуда, што се око многих кућа налазе велике

баште. Има неколико лепих и угледних кућа, пазар је пријатан и богат у стварима.

На један километар северозападно од Прилепа налазе се развалине града Краљевића Марка, који је ту владао од 1374. до 1382. године, када су целу област освојили Турци Спиридон Гопчевић, један од најисцрпнијих путописаца Старе Србије, вели о том граду Краљевића Марка ово: „Развалине леже на једном гробу, високом 816 метара, који је огранак чудновато формираног златоврха. Улазак је са источне стране, код једне четвороугласте куле. Овај брежуљак има два врха, од којих северни надмашује онај јужни. Најпре се долази у превој између њих, који се зове „Чаршија“, а био је, можда, некада варошка пијаца. Северни брежуљак, где је по причању био Марков дворцац, био је, без сумње, засебан град. Једна тераса на доњој тераси овог брежуљка зове се »Амбар«, а један мали дућанчић изнад њега, био је, кажу, соба, у којој је прела краљева љуба. Од других места показују једно као Маркову дворску башту, друго као капелу, а једно опет као његов киоск. У стенама су угребене слике, које представљају коњанике са наперним копљима, разноврсне животиње и нека слова. Те слике су без сумње стародревне, али су чисто детињасто и почетнички изражене.

Пењући се вратоломним путем, преко стена и пећина дошли смо до развалина неке цркве, коју је на јужном подножју брежуљка градио краљ Вукашин. Ту су још неколики врло добро очувани живописи, а нарочиту пажњу заслужују два насликана анђела. Близу цркве, према вароши, на-

сликана је на једној пљоснатој стени, а на танком четвртастом слоју од креча, велика слика неког коњаника. У стени преко пута усечено је неко удубљење и виша рупа. У другом удубљењу има врло рђаво очувана биста неког свеца. Оставивши зидине Маркова града, сиђосмо у село Варош — чије право име »Маркова варош«. Становници му се поносе, што је њихово село било некада главна варош Краљевића Марка, јер по предању на томе месту био је стари Прилеп. То предање у осталом поткрепљују и многе старе цркве, неколико византинских капита и остатци од стубова, а исто тако и једно четвороугласто престоље са грчким натписом, које је као олтар једне црквене развалине усред села.«

Црногорски рањеници.

Нарочити извештач „Обзора“ послао је своје листу са Цетиња овај занимљиви извештај од 1. (14.) о. м. о рањеним орловима црногорским:

»Просторије болнице и две досада уређене сале војнога стана пуне су болесника, што их доводе већ два дана највише од Тарабоша. То су рањеници од прекјучерашњег нападаја на прву планину близу Тарабоша. Док је бригадир на вечер отишао до недалеког главног стана да прими даље налоге заповедника Мартиновића, кренуо је батаљон из пуне жеље за бојем, да јурише на тврђу. Био је то батаљон уклињански, а када је то видео батаљон лешњански, пошао је и он — али на своју срећу касније, тако да није толико страдао.

Јунаци су хтели да обнови нападну утврде и тако их освоје можда и нападај би био потпуно успео, да их нису опазили помоћу рефлектора са турских језерских монитора. Када су опажени, налазили су се јунаци на равном пољу и у исти мах оборена на њих ватра са три стране: са шанчева на утврди, коју су нападали, са Тарабоша и са бродова. Посада из првога шанца није испрва пуцала, него тек онда, када су дошли на којих стотину корака, оборила је на њих ватру из митраљеза. Приповедају ми очевици, да су Црногорци падали као снопље. У тој грозоти наернули су на шанца, с којег су их стрелали митраљезима, и освојили га ипак и потерали оно нешто Турака, што је било у њима. Али сада је отворена на њих ватра из горњег шанца те да се нису повукли, били би их Турци поубијали све до једнога. Самој ноћи је захвалити, да их и толико има у животу. Од уклињанског батаљона остало је веома мало људи читаво, а дешњански хвала Богу, да

Са пијаце у Скопљу

је нешто касније дошао, иначе (и био и он тако прошао.

Поглед на болницу у војном стану пружа ужасну слику, јер сви они, што су овде болесни, и они, који су мртви остали, су рођаци и браћа и читаво једно племе је уцвељено Готово сваки од ових јадника има по кога, ко му је остао на бојном пољу. Већина оних су старији људи и ни један од њих имаде изнад 70 година. Приповедао нам је данас др. Матановић, који једини има бригу над цетињским болесницима, да је ових дана у Подгорицу повезао више од десетак људи старијих од 75 година. Један ми чиновник данас приповеда о своме оцу, који старац од 72 године није хтео да остане код куће, него се јавио као добровољац, узе пушку, сада лежи рањен у Подгорици.

Има један старац у болници, лако рањен, али весео, да ће за који дан оздравити и вратити се натраг. Пошао је у бој са четири сина, од којих су већ два мртва, један тешко рањен, а један, најмлађи, још се бори. Када је јучер краљица походила болницу, понудила је старцу да ишехидити, да му најмлађег сина кући пошаљу. А старац се расплакао готово:

— Волим, Величанство, да ме овђе на мјест сасијеку, него да подносим толику срамоту.

Питам једног постарог човека, барјактара батаљонскога: Како му је.

— Е, хвала богу, — вели он, — за који дан ћу из болнице. Али јединац син ми погибе и то ми је жао.

У најжешћем крешеву видео неки старац, да му је син у опасности па скочи ближе да га брани. У то зататура син рањен у ногу, а старац, да га сачува од танета, што су пло-

туном наоколо падала баца се на сина. Час иза тога извукли су сина испод мртва очевата тела.

Приповедају ми даље за два брата богословца, који су ове године свршили, скупа пошли у бој и заједно остали на бојном пољу један до другог. Куку старици мајци, која са прага свога пустрога огњашта изгледа, када ће да се врате!

Иако идете од кревета до кревета, готово ћете код сваког чути трагедију једнога рода и јад једне обитељи. И опет није ништа друго криво, него ли пустро јунаштво, које не да, да се један горим покаже од онога другог, а када један само из рода падне, срћу сви без обзира на свој живот, да га освете!

Већина рањеника, што се овђе налази, лако је рањено и за који ће дан на бојиште натраг. Али имаде их и тешких. Највише рањеника јест од шрапнела и митраљеса, док су ране од пушака већим делом лакше. Најгрђе рањавају шрапнели и садржина им је отрована, тако да треба веома брза помоћи, да рана не будне по болесника опасна.

Госпође и госпођице из највиших цетињских кругова преузеле су негу болесника и врше ту тешку и напорну службу дивном ревности и љубави. Оне товаре хаљине са згрушаном крви, размесарена телеси, изоалачена лица и т. д., све то треба да дође до њихових руку, које су се иначе тек у рукавице облачиле. Доиста хоће се велика љубав до убогих патника да се из иначе несимпатичних просторија војнога стана и мањкава средстава уздржи у болници оваки узоран ред. Част им за то!»

З А П И С И

[Јуначко дело једног Мојсијевића српскога војника.] У славној битци на Куманову јуначки се показао Аврам *Филозоф*, редов VП. пешадијског пука. Овај млади јунак је *Србин Мојсијевићеве вере*. Један београдски лист донео је слику овог младог српског хероја и овај опише његових јуначких подвига:

„Овај скромни и услужни трговачки помоћник угледне београдске трговачке куће Најмана, чији лик данас доносимо, заслужио је у пуној мери ову пажњу, јер се у бојном окршају показао *јунак*, да се српска војска може повосити његовим јуначким подвизима, а његови једноверници могу бити срећни, што је из њихове средине изишао један јунак, који им чини част. У историјској борби на Куманову у моменту, када је 7. пук био у највећој ватри обасут непријатељским картечима и метцима, када је пао командир, водници, подофицири и заставник и када је наш одред остао обезглављен у киши од куршума, дотле повучен и скроман наш Мојсијевић Аврам *Филозоф*, *приштира мршвом заставнику*, диже палу заставу и неустрашиво, као прави херој *полеши напред* носећи свето знамење пред одредом, који је као муња јурио на турске шанчеве, да их само после неколико минута нагна у дивље бегство, а своју заставу пободу на турски шанец. За тај свој јуначки подвиг Аврам *Филозоф* одликован је по заслуги од свога команданта претолонаследника Александра, а од наше стране нека му је награда ово наше признање.

[И рањен хоће у бој.] У битци код Куманова, при једном јуришу, падне турска граната, распрсе се и једном српском пешаку однесе добар комад меса од ноге. Он мало застане и почне завијати рану. Како није умео да свеже завој, он остави на рани само памук, па извади из торбе пешкир, те њиме завеже рану. У томе и болничари приспеју, па га хтели да одвуку на превијалиште. Он се окрену њима и рече:

— Море бре, оставите ви мене. Вуците оне теже рањене. Ено видите ено онога.

И показа им једног тешко рањеног војника.

— А шта ћеш ти тако рањен да учиниш? Ето не можеш ни да идеш, — рече му један од болничара.

— Ко не може да иде? — викну овај рањеник и пође, али од бола поерну и пао би, да га не придржаше.

Употреба клишеја законом забрањена

Крсна слава у београдској болници

И после се отимао да иде у ланац са друговима, док га нису на силу одвукли из линије.

[Шта је Арнаутин.] Београдска „Трибуна“ доноси ово: Десило се у једној од многих болница у Београду, у којој лежи и неколико рањених Арбанаса. Једног Арнаутина требало је преместити с једне постеле на другу. Болничар га вежно и пажљиво обухвати око паса обема рукама, како то већ медицинска вештина изискује, и да Арнаутина знак, да своје руке њему обавије око врата. Дивљи Арнаутин уместо да се повинује милосрдном човеку, који лечи њега, убицу болничареве браће, измахне руком и из све снаге болничару одвали такав један ударац, који би и вола оборил. Сви присутни су се згрозили, а болничар је и даље *смирљиво врши свој посао*. Он се брзо осмехну и рекао кратко Арнаутину:

— Имамо ми већ доста браће тамо доле, који ће вам и за ово платити.

*

Приликом заузимања Новог Пазара Арнаути су још једанпут показали, да светиња њихова бесе (задате речи) према хришћанима не мора бити света. Пошто је Нови Пазар већ заузет и наша војска умарширала у варош, генерал *Живковић* је Арнаутима, иако они то ни по чему нису заслужили, оставио један кратак рок да положи оружје, иначе ће их сматрати за непријатеље и свакога, који се нађе с пушком у руди, стрељати по ратним законима.

Када је овај рок истекао, наши војници су зашли по арнаутским кућама, јер је постојала оправдана бо-

јазан, да ће ови лупежи прекршити и по десети пут задану реч.

Ево шта прича један рањеник.

— Уђемо ми у једну кућу и претресемо све будаке. У тренутку, када смо хтели изаћи, чух неки шум из димњака. Надвирим погледом горе, а у врху, код самога крова, раскорачио се један Арнаутин, наперо пушку на ниже, спреман да опали. Разуме се, да му нисмо дали времена. И Арнаутин се за трен ока скотрљао низ димњак.

У другој арнаутској кући такођер никога не нађосмо, али нама је, ђаво би га знао зашто, прича војник, ипак све нешто изгледало сумњиво. Загледам мало боље у једну *врету*, пуну брашна, кад тамо, а из ње вари само један нос. Одмах смо видели, да је то морао бити арнаутски нос, који је за свога газду увлачио зрак да се Арнаутин не угуши у брашну, док беда и напад прође. Најснажнији наш друг *ухвати Арнаутина за нос, извуче га из брашна*, са јатаганом, револвером и брзометком.

— Па је ли то Арнаутин? И још под оружјем?

— Тако ми! — одговорио је безобразно Арнаутин, који је сместа приведен ратном суду, да га овај научи, како раду Срби.

Божићна свеска Илустроване Ратне Кронике изићи ће на два табака са врло одабраном садржином и много лепих ратних слика, међу којима се нарочито истиче Кумановска битка.

Штампа д. д. Браника Н. Сад.